

UOT 336.02

DOI 10.30546/JIECM.2025.1.090

YAŞIL MALİYYƏ İNNOVASIYASININ ƏTRAF MÜHİTİN KEYFİYYƏTİNƏ TƏSİRİ: COP29 ASPEKTİNDƏN

Elnurə Bünyat qızı Məmmədova

Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
elnuramammadova01@gmail.com

Xülasə. Mövcud işin məqsədi, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə olan təsirlərini araşdırmaq və COP29 çərçivəsində bu təsirlərin necə qiymətləndirildiyini təhlil etməkdir. Yaşıl maliyyə, dayanıqlı iqtisadi inkişafı dəstəkləyən və ətraf mühitin qorunmasına yönəlmiş maliyyə alətlərini nəzərdə tutur. Bu işdə, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin müxtəlif aspektlərinə, o cümlədən karbon emissiyalarının azalmasına, bərpa olunan enerji layihələrinin maliyyələşdirilməsinə və təbii sərvətlərin səmərəli idarə olunmasına təsirləri araşdırılır. COP29, bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın və innovasiyaların inkişafına yönəlik mühüm bir platforma olaraq, yaşıl maliyyə strategiyalarının həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədini daşıyır. Əsas nəticə olaraq, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə müsbət təsir etdiyi, lakin bunun üçün güclü siyasi iradə, beynəlxalq əməkdaşlıq və müvafiq siyasətlərin formalaşdırılması zərurəti olduğu ortaya çıxır.

Bu işin nəticələrinə əsasən, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərdiyi aşkar olunmuşdur. Yaşıl maliyyə, karbon emissiyalarının azalması, bərpa olunan enerji layihələrinin maliyyələşdirilməsi və təbii sərvətlərin daha səmərəli idarə olunması kimi sahələrdə əhəmiyyətli irəliləyişlər təmin edir. Bununla yanaşı, bu təsirlərin daha geniş və davamlı şəkildə reallaşması üçün güclü siyasi iradə, beynəlxalq əməkdaşlıq və müvafiq iqtisadi siyasətlərin formalaşdırılması tələb olunur. COP29, yaşıl maliyyə strategiyalarının qlobal səviyyədə tətbiqi üçün vacib bir platforma rolunu oynayır və bu sahədəki innovasiyaların inkişafına yönəlik mühüm töhfələr verir. Nəticədə, yaşıl maliyyə yanaşmalarının səmərəli şəkildə tətbiqi, ətraf mühitin qorunmasında və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsində əvəzolunmaz bir vasitə olaraq qalır.

Açar sözlər: Yaşıl maliyyə, innovasiyalar, ətraf mühitin keyfiyyəti, COP29, dayanıqlı inkişaf.

Giriş. Bu tədqiqatın məqsədi, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə təsirini araşdırmaq və COP29 çərçivəsində bu sahədəki yenilikləri qiymətləndirməkdir. Ətraf mühitin qorunması və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi, qlobal iqtisadiyyatın qarşısında duran əsas problemlərdən biridir. Yaşıl maliyyə innovasiyaları, iqtisadiyyatda ekoloji və sosial məsuliyyət daşıyan investisiya və maliyyə qərarlarının alınmasına yönəlmişdir. Bu sahədəki yeni yanaşmaların və alətlərin istifadəsi, karbon emissiyalarının azaldılması və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində böyük potensiala malikdir [6].

Ətraf mühitin mühafizəsi və dayanıqlı inkişaf, qlobal miqyasda qarşılaşılan ən böyük problemlərdən biridir. Bu problemlərin həlli üçün, iqtisadiyyatın daha ekoloji yönümlü olması və təbii sərvətlərin qorunması vacibdir. Son illərdə, yaşıl maliyyə sahəsində edilən yeniliklər bu məqsədə çatmaq üçün mühüm bir vasitə olaraq ortaya çıxmışdır. Yaşıl maliyyə, ətraf mühitə təsirini azaldan və davamlı inkişafı dəstəkləyən maliyyə alətlərinin tətbiqini nəzərdə tutur. Bu sahə, ətraf mühitin qorunması və iqtisadiyyatın inkişafı arasındakı əlaqəni daha yaxşı başa düşməyə imkan verir. Müasir dövrdə, xüsusilə COP29 kimi beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində yaşıl maliyyə yanaşmalarının daha geniş şəkildə qəbul edilməsi, bu sahənin aktuallığını daha da artırır [1].

Bu tədqiqatın əsas məqsədi, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə olan təsirlərini araşdırmaq və bu innovasiyaların COP29 kontekstində əhəmiyyətini və tətbiq imkanlarını qiymətləndirməkdir. Bu məqsədlə, yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqinin ekologiya ilə əlaqəli sahələrdə,

xüsusən karbon emissiyalarının azaldılması və bərpa olunan enerji layihələrinin maliyyələşdirilməsi üzərindəki təsiri araşdırılacaq [7].

Tədqiqatın obyektı yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə olan təsirləridir. Yaşıl maliyyə, ətraf mühitin mühafizəsi və dayanıqlı iqtisadi inkişaf üçün maliyyə resurslarının yönləndirilməsi məqsədini güdür. Tədqiqatda yaşıl maliyyə alətləri, o cümlədən yaşıl bonlar, ekoloji investisiya fondları və dayanıqlı kredit mexanizmləri, bu alətlərin ətraf mühitə müsbət təsirləri ilə yanaşı, iqtisadi səmərəliliyi araşdırılacaq [8].

Tədqiqatın subyekti, yaşıl maliyyə innovasiyalarını tətbiq edən dövlətlər, beynəlxalq maliyyə institutları, maliyyə təşkilatları və bizneslərdir. Həmçinin, COP29 çərçivəsində bu innovasiyaların qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi üçün lazım olan siyasi iradə, beynəlxalq əməkdaşlıq və müvafiq iqtisadiyyat siyasətləri də tədqiqatın predmetinə daxildir.

Bu tədqiqat, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə olan təsirlərini dərinləşdirilmiş şəkildə təhlil edərək, bu sahədəki boşluqları doldurmağa və praktiki yanaşmalar təklif etməyə çalışır [3]. Tədqiqatın tövhəsi, yaşıl maliyyə sahəsində ətraf mühitin qorunması və iqtisadi artım arasında əlaqənin gücləndirilməsinə və COP29 kimi beynəlxalq tədbirlərdə yaşıl maliyyə alətlərinin daha effektiv şəkildə tətbiqinə yönəldilmiş tövsiyələrdən ibarət olacaqdır. Beləliklə, bu tədqiqat, yaşıl maliyyə sahəsindəki elmi ədəbiyyata töhfə verəcək.

Bu tədqiqatın elmi yeniliyi, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə təsirlərini təkcə nəzəri olaraq deyil, həm də praktiki tətbiq sahələrində araşdırmasıdır. Tədqiqatda COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə yanaşmalarının tətbiqi və bu innovasiyaların uzunmüddətli ətraf mühit təsirləri haqqında yeni məlumatlar təqdim olunur. Həmçinin, yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi ilə bağlı təklif olunan yeni yanaşmalar, bu sahədəki mövcud biliklərə yenilik gətirəcək.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti, yaşıl maliyyə innovasiyalarının tətbiqi ilə bağlı konkret tövsiyələr və strategiyalar təqdim etməsindədir. Bu tövsiyələr, hökumətlərə və maliyyə qurumlarına yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqini genişləndirmək və dayanıqlı layihələrin maliyyələşdirilməsini təmin etmək üçün mühüm rəhbərlik edəcəkdir. Həmçinin, biznes sektoru üçün, yaşıl maliyyə və ekoloji investisiyaların mənfəət təmin etməsi barədə ətraflı məlumat verəcəkdir. Bu tədqiqatın nəticələri, həm də COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə sahəsinin inkişafı üçün praktiki addımların atılmasına töhfə verəcək [2].

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti, yaşıl maliyyə innovasiyalarının daha geniş tətbiqi və dayanıqlı inkişaf layihələrinin maliyyələşdirilməsinə dair konkret tövsiyələr təqdim etməsindən ibarətdir. Bu tövsiyələr, həm dövlətlərə, həm də maliyyə qurumlarına yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi və ekoloji layihələrin daha çox dəstəklənməsi üçün rəhbərlik edəcəkdir. Eyni zamanda, biznes sektoru üçün, yaşıl maliyyə və ekoloji investisiyaların uzunmüddətli mənfəət əldə etmək üçün necə istifadə oluna biləcəyinə dair praktiki tövsiyələr təqdim edilir. Bu tədqiqatın nəticələri, yalnız yaşıl maliyyə sektorunun inkişafına təkan vermək məqsədini daşımır, həm də COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə strategiyalarının daha geniş şəkildə həyata keçirilməsi üçün praktiki addımların atılmasında mühüm rol oynayır.

Yaşıl maliyyə innovasiyaları, yalnız ətraf mühitin qorunması və sosial məsuliyyətin yerinə yetirilməsi baxımından deyil, həm də iqtisadi artım və rəqabət üstünlüyü qazanmaq məqsədilə vacib bir alət olaraq qalır [9]. Bu sahədə daha çox araşdırma və praktiki tətbiqlər, ekoloji iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirəcək və dünya miqyasında dayanıqlı inkişafın təmin edilməsinə xidmət edəcəkdir. COP29 və digər beynəlxalq platformalar vasitəsilə, yaşıl maliyyə strategiyalarının global səviyyədə tətbiqi, ekoloji risklərin azaldılması və iqtisadi dayanıqlılığın artırılması üçün bir yol xəritəsi təqdim edir. Beləliklə, yaşıl maliyyə sahəsindəki inkişaf, həm ətraf mühitin qorunması, həm də uzunmüddətli iqtisadi faydalar əldə etmək üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqatın obyektı və metodikası. Tədqiqatın obyektı yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyəti üzərindəki təsirləridir. Metodik yanaşma olaraq, bu tədqiqatda keyfiyyət və kəmiyyət analizləri, müqayisəli təhlil və mütəxəssis mülahizələrindən istifadə olunmuşdur. Əsas məlumat mənbələri, beynəlxalq təşkilatların hesabatları, maliyyə qurumlarının statistika məlumatları

və COP29 ilə bağlı rəsmi sənədlərdən ibarətdir. Bu yanaşmalar vasitəsilə yaşıl maliyyə innovasiyalarının praktiki tətbiq sahələri və onların ətraf mühitin vəziyyətinə təsiri qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatın nəticələrinin müzakirəsi və təhlili. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, yaşıl maliyyə innovasiyalarının tətbiqi, ətraf mühitin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir [10]. İnsana və təbiətə uyğun inkişafın təmin edilməsi üçün yaşıl maliyyə alətlərinin istifadəsi mühüm əhəmiyyət daşıyır [11]. Bununla yanaşı, tədqiqat göstərir ki, yaşıl maliyyə yanaşmalarının daha geniş şəkildə tətbiqi üçün müvafiq hüquqi və iqtisadi dəstək mexanizmlərinin gücləndirilməsi vacibdir. COP29 çərçivəsində qlobal əməkdaşlıq, yaşıl maliyyə bazarlarının inkişafını sürətləndirmək üçün təkan verə bilər.

Elmi yenilik. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyəti ilə bağlı sisteməlik təhlilini təqdim etməsidir [12]. Həmçinin, COP29 platformasında bu innovasiyaların rolu və tətbiq imkanları ilk dəfə belə bir şəkildə qiymətləndirilmişdir. Tədqiqat, yaşıl maliyyə və ətraf mühitin mühafizəsi arasında əlaqələrin daha dərinə anlaşılmalarına imkan yaratmışdır.

Praktik əhəmiyyəti. Yaşıl maliyyə innovasiyalarının praktiki tətbiqi, ətraf mühitin mühafizəsi və iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafını təmin etmək üçün geniş imkanlar yaradır. Bu tədqiqatın nəticələri, dövlətlərə və maliyyə qurumlarına yaşıl maliyyə strategiyalarını daha effektiv şəkildə tətbiq etmək və ekoloji layihələri maliyyələşdirmək üçün yol xəritəsi təqdim edir. Beləliklə, bu işin nəticələri ətraf mühitin qorunması və dayanıqlı inkişaf sahəsində daha konkret addımlar atılmasına kömək edəcək [19].

İqtisadi səmərəsi. Yaşıl maliyyə innovasiyalarının iqtisadi səmərəsi böyükdür. Tədqiqat nəticələrinə görə, ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqəli maliyyə alətləri, uzun müddətli dövr ərzində iqtisadi artıma və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsinə xidmət edir. Xüsusilə, bərpa olunan enerji layihələrinin və ekoloji infrastrukturun maliyyələşdirilməsi, iqtisadiyyatın karbon ayaq izini azaldacaq və təbii sərvətlərin səmərəli istifadəsinə imkan yaradacaq.

COP 29/CMP 19/CMA 6 çərçivəsində keçiriləcək yüksək səviyyəli seqmentin təkrarı 2024-cü ilin 11 və 22 noyabr tarixlərində Bakıda keçirilmişdir. Bu seqmentin məqsədi, 12 və 13 noyabr 2024-cü ildə keçirilən Dünya Liderlərinin İqlim Fəaliyyəti Sammitində dövlət və hökumət başçıları tərəfindən nitq söyləyən tərəflərdən başqa, digər ölkələrin və qrupların da öz bəyanatlarını verməsidir. Bəyanatlar həmçinin, BMT-nin Təşkilatları və qeyri-hökumət təşkilatlarının üzvləri tərəfindən verilmişdir [18].

Yüksək səviyyəli seqmentin sonunda, beynəlxalq təşkilatlar və qeyri-hökumət təşkilatları üçün ayrıca bəyanatlar dinlənmişdir. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, bəzi tərəflər yalnız bir dəfə öz bəyanatlarını verə bilirlər. 12 və 13 noyabrda öz bəyanatını təqdim edən və ya yazılı bəyanat təqdim edən tərəflər bu seqmentdə ikinci dəfə danışmaq hüququna sahib deyillər [1].

Bəyanatların təqdimat qaydalarına görə, yüksək səviyyəli seqmentdə iştirak edən hər bir tərəf və əlavə olaraq iştirakçı təşkilatlar üçün müəyyən edilmiş müəyyən prosedurlar mövcuddur. Bütün tərəflər üçün 19 noyabr tarixində başlanğıc sessiyasında, "Nizami" plenarı zalına daxil olmaq üçün bilet tələb olunmamışdır. Hər tərəf üçün 4 yer ayrılmışdır. Beynəlxalq təşkilatlar və qeyri-hökumət təşkilatları isə səhər sessiyası üçün biletlə daxil olmuşdur. Biletlər konfransın Xidmətlər Mərkəzində 16 və 18 noyabr tarixlərində toplanmışdır [18].

Plenar sessiyaların izlənməsi üçün isə "Caspian" zalı mövcud olmuşdur və bu zalda heç bir bilet tələb olunmur, çünki orada yalnız canlı yayım nümayiş etdirilmişdir.

Tərəflər üçün verilən vaxtlar sərt şəkildə tənzimlənmişdir. Hər bir tərəf üçün üç dəqiqəlik danışma müddəti müəyyən edilib, qeyri-hökumət təşkilatları üçün isə bu müddət 2 dəqiqə ilə məhdudlaşdırılmışdır. Bəyanatların vaxtında bitməsi üçün bir elektron/mexaniki cihaz istifadə edilmişdir. Qeyri-hökumət təşkilatları üçün bəyanatlar 2 dəqiqə, tərəflər üçün isə 3 dəqiqə ilə məhdudlaşmışdır [2].

BMT-nin Tədbirlər və Konfrans İdarəetmə Departamenti (DGACM), yüksək səviyyəli seqmentdə altı rəsmi BMT dilində tərcümə xidmətlərini təmin edir. Tərcümə xidmətləri, ərəb, çin,

ingilis, fransız, rus və ispan dillərində verilmişdir. Ancaq tərəflər öz milli dillərində də bəyanat verə bilərlər. Belə hallarda, tərcüməçinin təqdim edilməli olduğunu və yazılı tərcümə təmin edilməsi lazım olduğu bildirilir.

Nəticə olaraq, COP 29 çərçivəsində keçiriləcək yüksək səviyyəli seqmentin təşkili, təşkilatçılıq və zamanın idarə edilməsi məsələləri ciddi şəkildə təhlil edilib. Tərəflər və qeyri-hökumət təşkilatları, konfransın müvafiq qaydalarına uyğun olaraq öz bəyanatlarını təqdim etməli, müəyyən edilmiş zaman limitlərini aşmamalıdır. Tərcümə xidmətləri və plenar sessiyaların müvafiq şəkildə təşkil olunması ilə, konfransın qarşıya qoyulan məqsədlərə çatması daha da asanlaşmışdır [18].

Yaşıl maliyyə aspektindən baxdıqda deyə bilərik ki, bu innovasiyaları, müasir dünyada ətraf mühitin qorunması və davamlı inkişafın təmin edilməsi sahəsində mühüm bir vasitə olaraq yüksəlməkdədir. Bu innovasiyalar, ekoloji təsirləri azaldan və ya müsbət ətraf mühit təsiri yaradan maliyyə məhsulları və xidmətlərini əhatə edir. Yaşıl maliyyə, iqtisadi inkişafı ətraf mühitə dost bir şəkildə reallaşdırmaq məqsədini güdür. COP29 çərçivəsində müzakirə edilən yaşıl maliyyə konsepsiyası, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə və ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında əsas rol oynaya bilər. Bu essədə yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə təsirini və COP29 çərçivəsində bu mövzunun necə müzakirə edildiyini təhlil edəcəyik.

Yaşıl Maliyyə İnnovasiyalarının Mahiyyəti

Yaşıl maliyyə innovasiyaları, əsasən təbiətə və ətraf mühitə müsbət təsir göstərən investisiyalar və maliyyə alətləridir. Bunlara yaşıl obligasiyalar, ekoloji layihələrə yönəldilən fondlar və davamlı inkişafı dəstəkləyən digər maliyyə vasitələri daxildir. Yaşıl maliyyə sahəsinin məqsədi, investisiya axınlarını ekoloji cəhətdən davamlı fəaliyyətlərə yönəltməkdir. Bu maliyyə vasitələrinin inkişafı, ətraf mühitin qorunmasında və iqlim dəyişikliyinə qarşısının alınmasında vacib bir addım kimi qəbul edilir. Məsələn, yaşıl obligasiyalar, şirkətlərin və hökumətlərin ətraf mühitə dost layihələr üçün maliyyə toplamaq məqsədilə çıxardığı borc alətləri kimi fəaliyyət göstərir.

COP29 və Yaşıl Maliyyə

COP29, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və ətraf mühitin qorunması məsələlərini gündəmdə saxlayan ən mühüm beynəlxalq tədbirlərdən biridir. Bu cür sammitlərdə iştirak edən dövlətlər, öz müvafiq ölkələrində yaşıl maliyyə tədbirlərinin genişləndirilməsi və tətbiqi sahəsində razılaşmalar əldə edirlər. COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə necə təsir etdiyi, xüsusilə də karbon tullantılarının azaldılması və təbii sərvətlərin qorunması mövzuları ön plana çıxır [4].

COP29-da müzakirə olunan əsas məsələlərdən biri, yaşıl maliyyə sahəsindəki müxtəlif alətlərin və yanaşmaların ekoloji təsirlərinin necə qiymətləndirilməsi və izlənməsidir. Məsələn, dövlətlər yaşıl maliyyə məhsullarının global miqyasda yayılmasını və bu məhsulların təsirini nəzərə alaraq xüsusi siyasətlər inkişaf etdirirlər. Bu innovasiyalar, karbonun azaldılması və təbiətə dost texnologiyaların tətbiqini maliyyələşdirmək üçün vacib bir rol oynayır.

Yaşıl Maliyyə və Ətraf Mühitin Keyfiyyəti

Yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə təsiri, müxtəlif yollarla nəzərə çarpır. Ən önəmli təsirlərdən biri, ekoloji layihələrin maliyyələşdirilməsidir. Bu layihələr, təbiətin qorunmasını və ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasını hədəfləyir. Məsələn, yaşıl maliyyə vasitələri, günəş və külək enerjisi layihələrini dəstəkləyərək karbon tullantılarının azaldılmasına kömək edir. Eyni zamanda, bu layihələr təbii sərvətlərin qorunması və davamlı kənd təsərrüfatı üsullarının tətbiqi kimi sahələrdə də müsbət dəyişikliklərə səbəb olur.

Yaşıl maliyyə innovasiyaları həmçinin, ekosistem xidmətlərinin qorunmasına və bərpasına yönəlmiş layihələri maliyyələşdirir. Bu, su hövzələrinin təmizlənməsi, torpaqların deqradasiyasının qarşısının alınması və bioloji müxtəlifliyin qorunması kimi məsələləri əhatə edir. Bu cür maliyyə alətləri, ekosistemlərin sağlamlığını qorumaq və ətraf mühitin keyfiyyətini yüksəltmək məqsədini güdür.

COP29-da Yaşıl Maliyyə Təsirinin Müzakirəsi

COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitə təsiri geniş müzakirə olunur. Dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar bu mövzu ilə bağlı yeni təşəbbüslər irəli sürürlər. COP29-da müzakirə olunan məsələlər, yaşıl maliyyə məhsullarının və alətlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi, bunun üçün beynəlxalq standartların və qaydaların müəyyən edilməsi ilə bağlıdır. Həmçinin, bu innovasiyaların inkişaf etdirilməsi üçün beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi və investisiya axınlarının daha şəffaf və izlənilən olması vacib məsələlərdəndir [20].

Bundan əlavə, COP29-da yaşıl maliyyə sahəsinin təkə inkişaf etmiş ölkələrdə deyil, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə də tətbiqi məsələsi müzakirə olunur. Bu ölkələr, ətraf mühitin qorunması və davamlı inkişaf üçün lazım olan maliyyə alətlərini tətbiq etməyə təşviq edilir. Bu yanaşmalar, bərpa olunan enerji sektorlarına investisiya qoyuluşlarını artırmağa və iqlim dəyişikliyinə təsirlərini azaltmağa xidmət edir [4].

Belə ki, yaşıl maliyyə innovasiyaları, ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında və davamlı inkişafın təmin edilməsində vacib bir rol oynayır. COP29 çərçivəsində bu innovasiyalar, ekoloji mühitin qorunması və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə sahəsində ciddi tədbirlər üçün bir əsas təşkil edir. Yaşıl maliyyə sahəsindəki irəliləyişlər, yalnız iqtisadi inkişafı dəstəkləmək ilə qalmır, həmçinin ekoloji balans qorumağa yönəlmiş hərəkətləri təşviq edir. Bu yanaşmaların dünya miqyasında tətbiqi, ətraf mühitin gələcək nəsillərə daha sağlam və davamlı şəkildə təhvil verilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir [5].

Yaşıl Maliyyə İnnovasiyalarının Gələcək Perspektivləri

Yaşıl maliyyə innovasiyaları son illərdə böyük bir inkişaf mərhələsindən keçmiş və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə sahəsində güclü bir alətə çevrilmişdir [13]. Bu innovasiyalar, yalnız dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən deyil, həm də özəl sektor tərəfindən ciddi şəkildə dəstəklənir. COP29, yaşıl maliyyə mövzunu daha da ön plana çıxararaq bu sahədəki yeni inkişafı və imkanları müzakirə edəcəkdir.

Gələcəkdə yaşıl maliyyə innovasiyalarının daha da genişlənməsi və effektiv tətbiqi üçün bir neçə mühüm addımın atılması zəruridir. Əvvəlcə, bu sahədəki məlumatların daha şəffaf və əlçatan olması lazımdır. İnvestorların yaşıl maliyyə alətlərinə olan marağını artırmaq üçün bu alətlərin təsirinin və gəlirlərinin daha açıq şəkildə göstərilməsi vacibdir. Yaşıl maliyyə vasitələrinin qiymətləndirilməsi və təsirinin izlənməsi üçün qlobal standartların və meyarların müəyyənləşdirilməsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Yaşıl Maliyyə və İqlim Dəyişikliyi ilə Mübarizə

Yaşıl maliyyə innovasiyalarının birbaşa təsiri iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə sahəsində də özünü göstərir [14]. Ən əsas məqsəd, karbon emissiyalarını azaldaraq qlobal istiləşmənin qarşısını almaqdır. Yaşıl maliyyə vasitələri, bərpa olunan enerji layihələrinin inkişafını maliyyələşdirir, karbon bazarlarını dəstəkləyir və yaşıl infrastrukturunu gücləndirir. Bu yanaşmalar həmçinin, iqlim dəyişikliyinə ən pis təsirlərindən qorunmağa kömək edəcək uzunmüddətli strateji həllər təqdim edir.

COP29-da müzakirə olunan ən vacib mövzulardan biri də, karbon vergi sistemlərinin və ticarət mexanizmlərinin yaşıl maliyyə alətləri ilə inteqrasiya edilməsidir. Yaşıl maliyyə vasitələrinin tətbiqi, yalnız ekoloji deyil, iqtisadi faydalar da təmin edə bilər. Çünki bərpa olunan enerji sahələrinə qoyulan investisiyalar, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və enerji səmərəliliyinin artırılmasına imkan tanıyır. Bu cür yanaşmaların genişləndirilməsi, dünya iqtisadiyyatının daha dayanıqlı və davamlı şəkildə inkişaf etməsinə şərait yaradır.

İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrdə Yaşıl Maliyyə

Yaşıl maliyyə innovasiyalarının tətbiqi yalnız inkişaf etmiş ölkələr üçün deyil, inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün də böyük əhəmiyyət kəsb edir [15]. Bu ölkələr, ətraf mühitin qorunması və sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün yaşıl maliyyə vasitələrindən istifadə etməlidirlər. COP29 çərçivəsində, inkişaf etməkdə olan ölkələrə yaşıl maliyyə sahəsində texnoloji dəstək və maliyyə resursları təmin edilməsi məsələsi də müzakirə olunur.

Bu ölkələr, yaşıl maliyyə alətlərini tətbiq etməklə, həm öz iqtisadiyyatlarını gücləndirə bilər, həm də təbii sərvətləri daha səmərəli şəkildə istifadə edərək ətraf mühitə olan təsiri azalda bilərlər. Məsələn, günəş enerjisi və külək enerjisi kimi bərpa olunan enerji sahələrindəki layihələrin maliyyələşdirilməsi, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə enerji təchizatının diversifikasiyasına və ətraf mühitin qorunmasına gətirib çıxara bilər.

COP29-un Gələcək üçün Əhəmiyyəti

COP29, yaşıl maliyyə və davamlı inkişaf mövzularını daha geniş şəkildə müzakirə edərək, bu sahələrdə qlobal əməkdaşlığın gücləndirilməsini təmin edəcəkdir. Bu sammit, dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar arasında əməkdaşlıq üçün bir platforma olaraq fəaliyyət göstərəcəkdir. Yaşıl maliyyə vasitələrinin tətbiqi, yalnız iqlim dəyişikliyinə qarşısını almağa kömək etməyəcək, həm də ekosistemləri qoruyaraq bioloji müxtəlifliyin davamlılığını təmin edəcəkdir [16].

COP29-da qəbul ediləcək qərarlar, gələcək nəsillərə daha yaşanılabılır bir dünya buraxmaq məqsədini güdür. Bu baxımdan, yaşıl maliyyə sahəsindəki irəliləyişlər, ekoloji, sosial və iqtisadi sahələrdə davamlı bir inkişafın təməlini qoyacaqdır. Dövlətlər və özəl sektor arasında güclü əməkdaşlıq, yaşıl maliyyə innovasiyalarının effektivliyini artıracaq və ətraf mühitin mühafizəsinə daha böyük töhfə verəcəkdir.

Yaşıl Maliyyə İnnovasiyalarının Qlobal Əməkdaşlıq və Təşəbbüslərlə Gücləndirilməsi

Yaşıl maliyyə innovasiyalarının qlobal miqyasda effektiv tətbiqi, yalnız milli səviyyədə deyil, beynəlxalq əməkdaşlığın da möhkəmləndirilməsini tələb edir. COP29 çərçivəsində bu mövzuda atılacaq addımlar, dünya miqyasında yaşıl maliyyə sisteminin genişlənməsini və daha səmərəli şəkildə tətbiqini təmin edəcəkdir. Bu məqsədlə, dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar, yaşıl maliyyə sahəsində birgə layihələr və təşəbbüslər həyata keçirməli, texnoloji yeniliklərdən və maliyyə alətlərindən maksimum şəkildə faydalanmalıdır.

Beynəlxalq maliyyə təşkilatları, inkişaf etmiş ölkələr və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqinə dair əməkdaşlıq sahələrini müəyyən etməli və bu əməkdaşlığı daha güclü hala gətirməlidirlər. Bu əməkdaşlıq, yalnız iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə məqsədini deyil, həm də sosial və iqtisadi tərəqqini təmin etməyə xidmət etməlidir. İnkişaf etməkdə olan ölkələr üçün yaşıl maliyyə innovasiyalarının tətbiqi, bu ölkələrin inkişaf potensialını artırmaqla yanaşı, qlobal ekosistemin sağlamlığını da qoruyacaqdır.

Yaşıl Maliyyə Təşəbbüslərinin Təhlükəsizliyi və Qlobal Resursların Effektiv İstifadəsi

Yaşıl maliyyə, yalnız ekoloji məqsədləri güdməklə kifayətlənmir, həmçinin iqtisadi təhlükəsizlik və resursların səmərəli istifadəsi baxımından da böyük önəm daşıyır. Ətraf mühitin qorunması və təbii sərvətlərin davamlı istifadəsi, gələcəkdə qlobal resurs çatışmazlıqlarını və ekosistemlərdəki pozulmaları minimuma endirmək üçün vacibdir. Yaşıl maliyyə vasitələri, bərpa olunan enerji mənbələrinə olan sərmayələrin artırılması ilə enerji təchizatını diversifikasiya edərək qlobal enerji təhlükəsizliyinə müsbət təsir göstərir.

Bundan əlavə, ətraf mühitə zərərli təsirləri minimuma endirmək məqsədilə təbiətin bərpası və ekosistem xidmətlərinin qorunması sahəsində maliyyə resurslarının yönəldilməsi, həm də ekosistemlərin dayanıqlılığını təmin edir. COP29-da bu istiqamətdə daha güclü bir əməkdaşlığın qurulması, dünya miqyasında təbiətə yönələn daha mükəmməl maliyyə modellərinin yaradılmasına şərait yaradacaqdır. Bu modellər, ekosistem xidmətlərinin qiymətləndirilməsini və qorunmasını təşviq edərək təbiətə dayalı həllərin maliyyələşdirilməsini asanlaşdıracaq.

İnnovasiyaların Tətbiqində Yeni Texnologiyalar və Maliyyə Alətləri

Yaşıl maliyyə sahəsinin inkişafında yeni texnologiyaların və maliyyə alətlərinin tətbiqi də əhəmiyyətli bir rol oynayır. Süni intellekt, blokçeyn texnologiyası və digər rəqəmsal alətlər, yaşıl maliyyə innovasiyalarının izlənməsi, hesabatlılığı və şəffaflığını artırmaq üçün istifadə oluna bilər. Bu texnologiyalar, investorlar üçün daha dəqiq məlumatlar təqdim edərək onların qərar vermə prosesini dəstəkləyir və yaşıl layihələrin müvəffəqiyyətini izləməyə imkan tanıyır [17].

COP29-da bu cür texnoloji yeniliklərin istifadəsinin artırılması və yaşıl maliyyə sektoruna inteqrasiyası müzakirə olunacaqdır. Bu texnologiyalar həmçinin, yaşıl maliyyə alətlərinin effektivliyini

və şəffaflığını təmin etməklə yanaşı, maliyyə bazarlarında yeni iş imkanları yaratmağa da xidmət edəcəkdir.

Yaşıl Maliyyənin Sosial və İqtisadi Təsirləri

Yaşıl maliyyə innovasiyaları yalnız ətraf mühitə təsir etməklə kifayətlənmir, həm də sosial və iqtisadi sahələrdə müsbət dəyişikliklərə səbəb olur. Bu innovasiyalar, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, dayanıqlı iqtisadi inkişafı dəstəkləyərək yoxsulluğun azaldılmasına və sosial bərabərliyin təmin edilməsinə kömək edir. Yaşıl investisiyalar, təhsil, səhiyyə və digər sosial sahələrdə davamlı layihələrin həyata keçirilməsinə imkan yaradır. Eyni zamanda, bərpa olunan enerji sahəsindəki layihələr və ekoloji infrastrukturun inkişafı, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və insanların həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur [21].

Yaşıl maliyyənin iqtisadi təsiri, yalnız konkret layihələrə yönəlmiş sərmayələrin nəticəsi deyil, həm də iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafına xidmət edən bir yanaşmadır. Bu yanaşma, təbiətə dayalı iqtisadi modelin tətbiqini gücləndirərək, uzunmüddətli iqtisadi inkişafı və ekoloji tarazlığı təmin edir.

Nəticə olaraq, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə təsiri müsbət olub, bu sahənin inkişafı üçün beynəlxalq əməkdaşlıq və müvafiq siyasətlərin əhəmiyyəti vacibdir. COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə ilə bağlı qəbul olunan qərarlar, qlobal iqtisadiyyatda ekoloji balansın təmin olunmasında həlledici rol oynayacaq. Tədqiqatın nəticələri, yaşıl maliyyənin ətraf mühitin mühafizəsi və dayanıqlı inkişaf üçün vacib bir alət olduğunu göstərir və bunun iqtisadi səmərəsini artırmaq üçün daha geniş tədbirlərin görülməsini tövsiyə edir.

Nəticə. Bu araşdırma, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə olan təsirlərini, xüsusilə COP29 çərçivəsindəki rolu ilə əlaqədar olaraq mühüm nəticələr təqdim edir. Ətraf mühitin mühafizəsi və dayanıqlı inkişaf qlobal iqtisadiyyatın qarşısında duran ən vacib çağırışlardan biridir və bu tədqiqat, yaşıl maliyyə innovasiyalarının bu çağırışlara necə cavab verdiyini öyrənir. Tədqiqatın nəticələrinə əsasən, yaşıl maliyyə, yalnız ətraf mühitin qorunmasına deyil, həm də iqtisadi inkişafın dayanıqlı şəkildə təmin edilməsinə kömək edən maliyyə alətləridir.

Əsas nəticələrdən biri, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərməsidir. Bu innovasiyalar, karbon emissiyalarının azalması, bərpa olunan enerji layihələrinin maliyyələşdirilməsi və ekoloji kənd təsərrüfatı kimi sahələrdə mühüm irəliləyişlərə səbəb olur. Yaşıl maliyyə vasitələri, maliyyə bazarlarını dayanıqlı iqtisadiyyatın inkişafına yönəldən yeni mexanizmlər və alətlər təqdim edir. Yaşıl maliyyə ilə əlaqəli alətlər, ekoloji zərərlərin azaldılması və təmiz texnologiyaların geniş tətbiqi üçün imkanlar yaradır.

COP29, beynəlxalq əməkdaşlıq baxımından yaşıl maliyyə sahəsinin inkişafında həlledici bir platforma olaraq çıxış edir. Tədqiqat, COP29 çərçivəsində yaşıl maliyyə alətlərinin inkişafı və beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsinin vacibliyini vurğulayır. Lakin, bu səylərin uğurlu olması üçün müvafiq milli siyasətlər, maliyyə alətləri və hüquqi dəstək mexanizmlərinin olması lazımdır. COP29 yalnız siyasi iradə təmin etsə də, yaşıl maliyyə strategiyalarının effektiv tətbiqi üçün yerli səviyyədə də konkret addımların atılması vacibdir.

Bu araşdırmanın elmi yeniliyi, yaşıl maliyyə innovasiyalarının ətraf mühitin keyfiyyətinə olan təsirlərini həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan araşdıraraq, bu sahədəki boşluqları doldurmasıdır. Əvvəlki tədqiqatlar əsasən yaşıl maliyyə nəzəriyyələri üzərində fokuslanmışdı, lakin bu tədqiqat, real tətbiq sahələrini və bu innovasiyaların ətraf mühitə və iqtisadiyyata olan konkret təsirlərini dərinliklə araşdırmışdır.

Praktik əhəmiyyət baxımından, bu tədqiqat, hökumətlərə və maliyyə institutlarına yaşıl maliyyə strategiyalarını daha effektiv şəkildə həyata keçirmək üçün tövsiyələr təqdim edir. Bu tədqiqatın nəticələri, yaşıl maliyyənin daha geniş tətbiqini təmin etmək üçün həm hüquqi, həm də iqtisadi şərtlərin möhkəmləndirilməsi zərurətini vurğulayır. Ayrıca, maliyyə institutlarının sosial və ekoloji məsuliyyətlərini öz investisiya strategiyalarına inteqrasiya etmələri vacibdir, çünki bu yanaşma yalnız iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə aparmağa deyil, həm də iqtisadi cəhətdən səmərəli layihələrin həyata keçirilməsinə imkan yaradır.

İqtisadi səmərəlilik baxımından, yaşıl maliyyə innovasiyalarının uzunmüddətli dövr ərzində böyük iqtisadi faydalar gətirəcəyi aydın olur. Bərpa olunan enerji və ekoloji infrastrukturaya yönəldilən investisiyalar, həm ətraf mühiti qoruyur, həm də iqtisadi artımı təşviq edir. Bu cür investisiyalar, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, enerji səmərəliliyini artırmaq və davamlı iqtisadiyyatın qurulmasına böyük töhfə verəcəkdir. Yaşıl maliyyə, yalnız ekoloji məqsədlər üçün deyil, həm də iqtisadi baxımdan gələcəkdə üstünlüklər təmin edəcəkdir.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, yaşıl maliyyə innovasiyaları, ekoloji dayanıqlılığın təmin olunmasında və iqtisadi inkişafın dəstəklənməsində əsas rol oynayır. Bununla yanaşı, bu sahənin inkişafı üçün beynəlxalq əməkdaşlıq və uyğun siyasətlərin tətbiqi çox vacibdir. COP29 çərçivəsindəki qərarlar, qlobal iqtisadiyyatda ekoloji balansın təmin edilməsi üçün əsas bir hərəkətverici qüvvə olacaq. Hər bir ölkə, öz müvafiq hüquqi və maliyyə infrastrukturunu qurmaqla, yaşıl maliyyə vasitələrinin effektiv tətbiqinə nail ola bilər. Son olaraq, yaşıl maliyyə yalnız ətraf mühitin qorunması üçün deyil, həm də dayanıqlı iqtisadiyyatın qurulması üçün vacib bir vasitədir və bu tədqiqat bu sahədəki potensialı dərk etməyə imkan yaratmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azerbaijan News. (2024, November 19). Azerbaijan leads green finance push at COP29 with new climate platform.
2. Cambridge Institute for Sustainability Leadership (CISL). (2024, October 30). COP29 – Azerbaijan, 11-24 November 2024.
3. Climate Bonds Initiative. (2023). Green Bond Market Summary 2023. London: Climate Bonds Initiative. Retrieved from www.climatebonds.net
4. COP29 Declaration on Green Finance. (2024). Building a Sustainable Future Through Green Finance. COP29 Conference Report.
5. Euronews. (2024, October 11). ‘The finance COP’: Here’s what to expect from the COP29 climate summit in Baku next month.
6. European Investment Bank. (2022). Supporting Green Finance for a Sustainable Future. European Investment Bank Report. Retrieved from www.eib.org
7. Flammer, C. (2021). Corporate Green Bonds. *Journal of Financial Economics*, 142(2), 528-549. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.01.001>
8. He, X., & Li, Y. (2021). Green Finance Development in China: An Empirical Analysis. *Journal of International Financial Markets, Institutions, and Money*, 72, 101263. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2021.101263>
9. International Finance Corporation (IFC). (2021). Green Finance for Sustainable Development. IFC Report. Retrieved from www.ifc.org
10. OECD. (2020). Financing Climate Futures: Rethinking Infrastructure. OECD Publishing.
11. Parker, L. (2022). Assessing the Impact of Green Financial Instruments on Environmental Quality: A Global Perspective. *International Journal of Environmental Economics and Policy*, 13(1), 65-81.
12. Reuters. (2024, November 19). Beyond B-loans? Development banks seek private money for climate change fight.
13. Scholtens, B., & Dam, L. (2020). The Financial Industry and Green Finance: Challenges and Opportunities. *Environmental Economics and Policy Studies*, 22(4), 643-658. <https://doi.org/10.1007/s10018-020-00287-2>
14. Stigson, B. (2019). Financing the Future: The Role of Green Finance in Sustainable Development Goals (SDGs). Cambridge University Press.
15. Sullivan, R. (2019). Green Finance and Investment for Sustainable Development. Springer.

16. Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). (2020). Final Report: Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures.
17. UNEP Finance Initiative. (2023). The Role of Green Finance in Environmental Sustainability. United Nations Environment Programme. Retrieved from www.unepfi.org
18. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2024). Updated Provisional List of Speakers for the Resumed High-Level Segment. Retrieved from https://unfccc.int/sites/default/files/resource/updated_provisional_list_of_speakers_resumed_high_level_segment.pdf.
19. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2024). COP29 - Updated Provisional List of Speakers for the Resumed High-Level Segment.
20. World Bank Group. (2022). Green Finance: A Conceptual Framework. Washington, DC: World Bank Group.
21. World Economic Forum. (2021). Mobilizing Green Finance: Opportunities and Challenges. Global Agenda Council on Financing for Sustainable Development.

УДК 336.02**ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИЙ ЗЕЛЕНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ НА КАЧЕСТВО ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ: С ТОЧКИ КС-29**

Эльнура Бунят Мамедова
Азербайджанский Кооперативный Университет
elnuramammadova01@gmail.com

***Резюме.** Целью данной работы является исследование влияния зеленых финансовых инноваций на качество окружающей среды и анализ того, как это воздействие оценивается в рамках КС-29. Зеленое финансирование относится к финансовым инструментам, которые поддерживают устойчивое экономическое развитие и защищают окружающую среду. В этом исследовании рассматривается влияние инноваций в области зеленого финансирования на различные аспекты окружающей среды, включая сокращение выбросов углекислого газа, финансирование проектов возобновляемой энергетики и эффективное управление природными ресурсами. Целью КС-29 является обеспечение реализации стратегий зеленого финансирования как важной платформы для развития международного сотрудничества и инноваций в этой области. Главный вывод заключается в том, что зеленые финансовые инновации оказывают положительное влияние на качество окружающей среды, но для этого необходима сильная политическая воля, международное сотрудничество и формулирование соответствующей политики.*

По результатам данного исследования установлено, что зеленые финансовые инновации положительно влияют на качество окружающей среды. Зеленое финансирование обеспечивает значительный прогресс в таких областях, как сокращение выбросов углекислого газа, финансирование проектов возобновляемой энергетики и более эффективное управление природными ресурсами. В то же время для более широкой и устойчивой реализации этих эффектов необходимы сильная политическая воля, международное сотрудничество и разработка соответствующей экономической политики. КС-29 служит важной платформой для реализации стратегий зеленого финансирования на глобальном уровне и вносит важный вклад в развитие инноваций в этой области. В результате эффективное применение подходов «зеленого» финансирования остается незаменимым инструментом защиты окружающей среды и обеспечения устойчивого развития.

***Ключевые слова:** Зеленые финансы, инновации, качество окружающей среды, КС-29, устойчивое развитие.*

UDC 336.02

**THE IMPACT OF GREEN FINANCIAL INNOVATION ON ENVIRONMENTAL QUALITY:
FROM THE COP29 PERSPECTIVE**

Elnura Bunyat Mammadova
Azerbaijan Cooperation University
elnuramammadova01@gmail.com

***Summary.** The aim of this work is to investigate the impacts of green financial innovations on environmental quality and to analyze how these impacts are assessed within the framework of COP29. Green finance refers to financial instruments that support sustainable economic development and are aimed at environmental protection. This work examines the impacts of green financial innovations on various aspects of the environment, including carbon emission reduction, financing of renewable energy projects and efficient management of natural resources. COP29, as an important platform for the development of international cooperation and innovation in this field, aims to ensure the implementation of green finance strategies. The main conclusion is that green finance innovations have a positive impact on environmental quality, but this requires strong political will, international cooperation and the formulation of appropriate policies.*

Based on the results of this work, it was found that green finance innovations have a positive impact on the quality of the environment. Green finance provides significant progress in areas such as reducing carbon emissions, financing renewable energy projects and more efficient management of natural resources. However, for these effects to be realized in a broader and more sustainable manner, strong political will, international cooperation and the formulation of appropriate economic policies are required. COP29 serves as an important platform for the global implementation of green finance strategies and makes significant contributions to the development of innovations in this area. As a result, the effective implementation of green finance approaches remains an indispensable tool in protecting the environment and ensuring sustainable development.

Keywords: *Green finance, innovations, environmental quality, COP29, sustainable development.*

Redaksiyaya daxilolma: 20.11.2024

Çapa qəbul olunma: 15.04.2025

